

плацдармі. Щоб запобігти подальшому руйнуванню оборонних споруд, доцільно створити на цій території заповідну зону і розробити туристичні та екскурсійні маршрути з метою ознайомлення з історико-культурними пам'ятками Великої війни, видати відповідні путівники.

1. Австрійські фортифікаційні споруди у Брюховичах, Львів : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://airborn.io.ua/album26792>. – Назва з екрану.
2. Волинь у Першій світовій війні: Брусилівський прорив : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hroniky.com/news/view/4199-volyn-u-pershii-svitovii-viini-brusylivskiy-proryv-foto>. – Назва з екрану.
3. Голиборода І. Перспективи розвитку військово-історичного туризму на Львівщині : [Електронний ресурс] / Ігор Голиборода. – Режим доступу : http://galhistory.lviv.ua/about_ua.html. – Назва з екрану.
4. Євросоюз профінансує туристичну інфраструктуру на Волині : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ar.volyn.ua/20160122-evrosoyuz-profinsuie-na-volyni-turystychnu-infrastrukturu/>. – Назва з екрану.
5. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 р. : [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1805-14/ed20020220>. – Назва з екрану.
6. Збереження історичної пам'яті. Фронт на Стоході : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://futurus.org.ua/uk/events/saving%20historical%20memory%20front%20on%20stohid/>. – Назва з екрану.
7. Інформаційний центр Полісся : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.polissya.eu/2012/03/pishohidny-rohid-po-volyni.html>. – Назва з екрану.
8. На Чорногірському хребті збереглись фортифікаційні споруди часів Першої світової війни : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravda.if.ua/news-91841.html>. – Назва з екрану.
9. Рудик О. І. Зміна підходів до будівництва довготривалої фортифікації наприкінці XIX— на початку XX ст. : [Електронний ресурс] / О. І. Рудик. – Режим доступу : http://istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/39/38.pdf. – Назва з екрану.
10. Русская армия в Великой войне: Стратегический очерк войны 1914-1918 г. г. Часть 7 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://grwar.ru/library/Strateg_Essay_7/SE_07_02.htmlPHPSESSID=f0504adba42e0262ee75c0e8655da360. – Назва з екрану.
11. Сплав Стоходом за маршрутом : Рудка-Червинська – Угриничі – Любешів (Територія Камінь-Каширського та Любешівського районів) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://riverbros.in.ua/Stohid.htm>. – Назва з екрану.
12. ТОП-7. Найцікавіші незвичайні пам'ятки Історичної Волині. 7. Червищанський плацдарм : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://novimandry.com/nezvichajni-obyekti/>. – Назва з екрану.
13. Трач О. Як обороняли Тернопільщину у Першу світову : [Електронний ресурс] / Ольга Трач. – Режим доступу : <http://zz.te.ua/yak-oboronyaly-ternopilschynu-u-pershu-svitovu-foto/>. – Назва з екрану.
14. Український історико-фортифікаційний форум : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://relicfinder.info/forum/viewtopic.php?f=4&t=1161>. – Назва з екрану.
15. Фортифікація : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Фортифікація>. – Назва з екрану.

Петро ХОМИЧ (Маневичі)

ПОЛЬСЬКІ ЛЕГІОНИ НА ВОЛИНСЬКОМУ ПОЛІССІ У 1916 РОЦІ

Легіони польські - добровольче польське військове з'єднання у 1914-1918 рр. створене за ініціативи Юзефа Пілсудського в складі австро-угорської армії з метою боротьби за відновлення Незалежності Польщі.

Противниками Антанти і її союзників був блок Центральних держав, в якому Німеччина грала провідну роль. Троїстий союз - військово-політичний блок Німеччини, Австро-Угорщини та Італії, який склався в 1879 - 1882 і був спрямований проти Франції, Російської імперії та Великої Британії. Польські легіони які воювали на стороні Троїстого союзу прибули на Волинь зокрема на Волинське Полісся 1 жовтня 1915 року і пробули тут до 6 липня 1916 року де вони між Стиром і Стоходом вели запеклі бої з російськими військами, демонструючи стійкість і відвагу. На початку липня 1916 року, під час наступу російської армії на Ковельському напрямку I, II і III бригади польських легіонів, упродовж трьох днів чинили запеклий опір майже втричі численнішої російської армії на лінії від села Костюхнівка до села Оптове. Першою бригадою керував Юзеф Пілсудський, другою, з 1916 року – Юзеф Галлер, одним із командувачів третьої бригади був Болеслав Роя.

На початку зими 1916 року, всі без винятку підрозділи Легіонів Польських знаходились у жалюгідному стані (це видно передусім вже зі спогадів офіцерів, котрі були опубліковані ще у часи війни та у 20 – 30 роках ХХ ст.), а легіонери не мали навіть нового взуття та теплого одягу. Апровізація виразно не встигала за ходом бойових дій, дороги на Поліссі були такі кепські, що вчасно довозити все потрібне для діючої армії часом було просто неможливо. Тому всі зітхнули з полегшенням, коли нарешті лінія фронту стабілізувалася. Росіяни вочевидь теж мали подібні проблеми і як доповідала розвідка, також почали облаштовуватись на зимовий період.

Згідно наказів австрійського командування, польські Легіони зайняли відрізок фронту на Волинському Поліссі від старого цвинтаря у с. Костюхнівка і до с. Оптова. Треба зазначити, що у цьому районі вже знаходились всі три бригади легіонерів, вони дуже раділи тому, що можуть бути разом, адже безперервно тривала ідеологічна робота, як на фронті, так і у тилу. Юзеф Пілсудський через своїх близьких соратників постійно керував цим процесом. До офіцерів та солдатів доводились його вказівки та інструкції, суть яких полягала у тому, що польські легіонери воюють тимчасово на стороні австро-німецьких сил для того, щоб у перспективі вибороти незалежну державу, таку Польщу, про яку мріяв народ упродовж усіх років неволі.

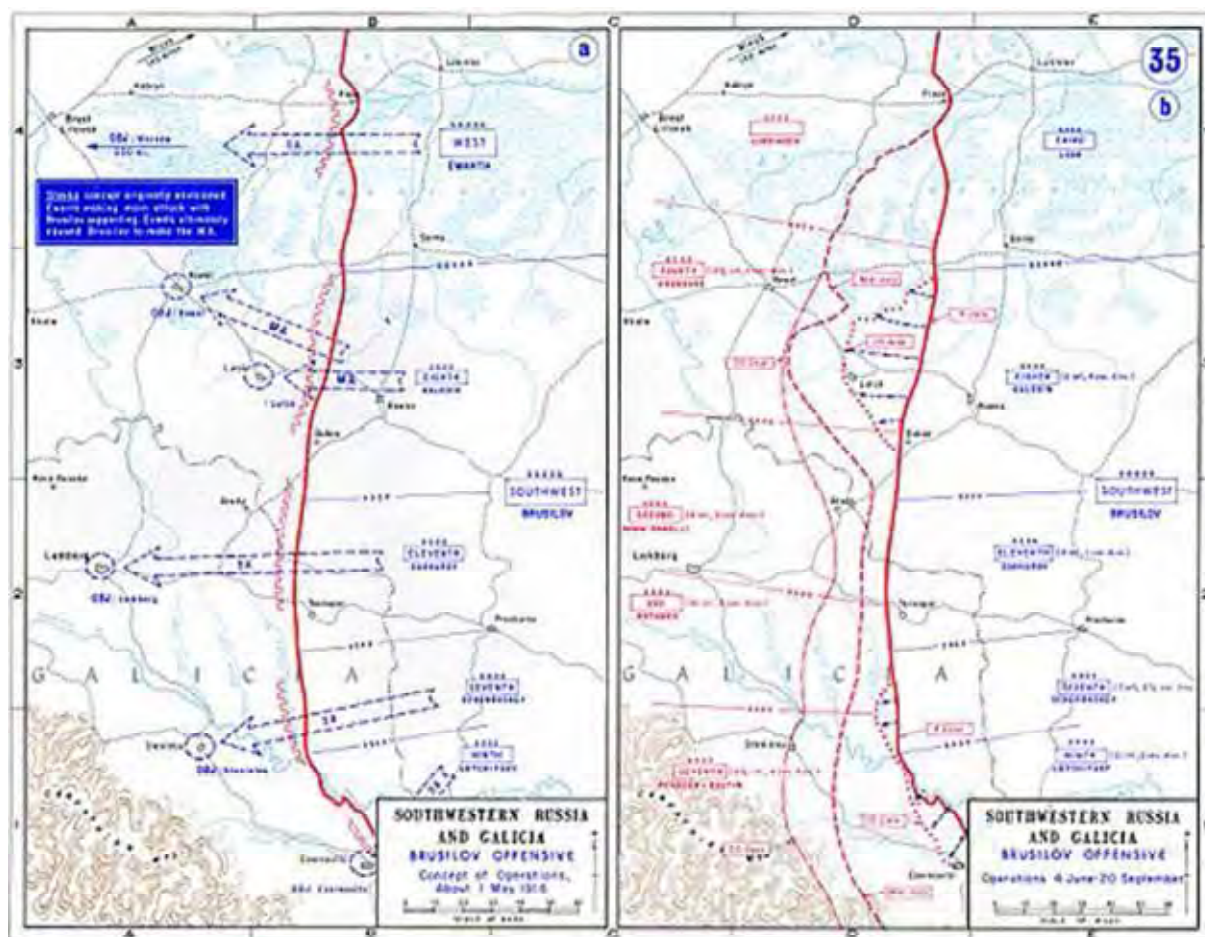
Верховне командування спочатку неохоче ставилось до пропозицій та вимог Юзефа Пілсудського, котрий провадив свою політику досить жорстоко та майже без компромісів. Однак героїзм та військові перемоги легіонерів зробили своє. До весни 1916 року у районі дислокації Легіонів Польських було побудовано три лінії оборонних позицій на глибину від 2 до 6 км від передової. Збудовано було також так звану “поперечну позицію”, котра з’єднувала три основні лінії оборонних споруд. Саперні підрозділи виконали незліченний обсяг робіт, викопали десятки кілометрів окопів та ровів сполучення, величезну кількість укріплень з соснових кругляків, численні мости та кладки, прокладали дороги, замощували ґрунть, підмокли ділянки, тощо. Багато роботи мали також артилеристи та телефоністи, котрі взірцево виконали свою частину військових приготувань. Для задоволення духовних потреб військових було збудовано кілька польових каплиць, регулярно проводились богослужіння, кожний потребує мав можливість висповідатись та прийняти святе причастя, що також підвищувало моральний стан легіонерів.

Позиції постійно розбудовувались, на їх тилах почалось будівництво землянок та бараків для особового складу, штабів, резервних підрозділів. Будувались навіть конюшні та склади для військового спорядження. Від станції у Вовчецьку була проведена вузькоколіяка, котра з’єднувала кілька військових містечок. Отож кожна бригада, полк чи спеціальні підрозділи будували своє містечко, котрим надавали назви тих місцевостей, де легіонери здобули видатні перемоги. II бригада назвала своє військове містечко “Нова Рараньча”, у пам’ять боїв у Карпатах. Були також “Анелін”, “Новий Ястків”, “Нові Куклі” та інші. Місце дислокації 4 полку названо “Оседлем Ройовим”, від прізвища командира полковника Болеслава Рої. Натомість командування легіонів розташувалось у містечку “Легіоново”, котре знаходилось кілька кілометрів на захід від Вовчецька. 1.

Також на початку 1916 року, офіційно було перейменовано або надано нові назви кільком об’єктам розташованим на даному театрі воєнних дій. Це було зроблено вочевидь за бойові заслуги поляків та для заохочення їх до подальшої боротьби. Пагорб “Цегельня” було перейменовано на “Польську гору”, міст через річку Горбач, названо “Польським мостом”, а невеликий ліс, розташований недалеко мосту, отримав назву “Польський лісок”. Ці назви було нанесено на військові мапи. Багато офіцерів, сержантів та рядових бійців було підвищено у ранзі звання, нагороджено, надано відпустки додому. Легіонери нарешті отримали все необхідне у зимовий період, поліпшилось харчування та медичне обслуговування.

Для підрозділів Легіонів Польських надано можливість відпочинку, тобто їх переводили у резерв. Легіонери відпочивали у віддалених від фронту селах, як то Карасин, Лишнівка, Нова Руда, а навіть Верхи. Але це не означало, що легіонери не брали участі у бойових діях. На фронті час від часу відбувались сутички патрулів чи невеликих підрозділів. Були вбиті та поранені. Лінія фронту тяглась в бік Пінська в основному по болотистій місцевості, а тому тут не можна було будувати окопів. Часом воюючі сторони розділяв простір у 15 – 20 км завширшки. Цілу зиму 1915–1916 років, коли болота частково замерзли, цей відрізок фронту патрулювали невеликі кінні або піші групи, як з одного так і з другого боку. Польські легіонери також брали у цьому патрулюванні активну участь.

Дуже багато солдат та офіцерів було відправлено нарешті на лікування у далекі військові шпиталі: у Ковель, Варшаву, Краків, а навіть до Відня. Хворих та поранених, котрі поступово доходили до здоров’я, розміщували у відомих гірських курортах. Командування безперервно дбало також про вільний час та культурний розвиток бійців та офіцерів. У військових містечках проводились театральні вистави, діяли кінотеатри, військові казино, організовувалися навіть спортивні змагання. До послуг читачів існували

Східний фронт у травні (ліворуч) і влітку (праворуч) 1916 року.

читальні, де можна було переглянути пресу та вибрати книги. Легіонери розпочали навіть негласну боротьбу за взірцеве військове містечко. Військові кореспонденти, котрі вперше тут приїжджали, були вражені чистотою та благоустроєм цих об'єктів та навіть оточення. Але передусім, найзначніші роботи проводились безпосередньо на військових оборонних спорудах. Звичайно такі праці проводились переважно вночі й зовні їх майже не було видно. **2.**

Найбільш знаменитою та кривавою битвою польських легіонів за весь період їх існування стали оборонні бої 5-7 липня 1916 року в районі місцевості Костюхнівка над Стиром. Три доби стримували бійці Легіону переважаючі сили противника. У наказі з приводу битви під Костюхнівкою Юзеф Пілсудський зазначив: «Незважаючи на криваві і важкі втрати, яких ми зазнали, ми залишили наші позиції лише тоді, коли були майже оточені; ми завжди залишали поле бою останніми, протиставляючи всюди на нашому фронті новий опір силі».

За три дні боїв Легіони Польські втратили близько 2000 солдат і офіцерів вбитими, пораненими, загинувшими, полоненими та зниклими безвісти, яких було поховано в різних регіонах Волині. Тоді з'явилися польські військові кладовища в Костюхнівці, Маневичах, Троянівці, Вовчеську, Черську, Грузятині, Карасині, Кошищі і Ковелі. Найбільших втрат зазнав 5-й полк I-ї бригади: вбито було понад 500 чоловік. Усього за 1914 – 1916 роки Легіони втратили щонайменше 15 тис. осіб вбитими і пораненими. Багатомісячними важкими боями на Волині Польські легіони закінчили свою фронтову службу.

Відступаючи австрійські війська залишили напризволяще величезні військові склади на залізничній станції Маневичі, що значно сповільнило наступ росіян, котрі зайнялись цим несподіваним скарбом. Зрештою російські війська вже не могли провадити подальшого наступу і лінія фронту знову стабілізувалася на довший час, тим разом на лінії річки Стохід. Так закінчилася знаменна триденна битва Легіонів Польських під Костюхнівкою 4 - 6 липня 1916 року.

В кровопролитних боях в районі між Стоходом та Стиром польські легіони здобули повагу своїх австрійських та німецьких союзників. Сьогодні на карті можна знайти такі назви, як “польська гірка”,

“польський ліс”, що свідчать про перебування польських легіонів на Волині. В той час легіони налічують 15-20 тис. чоловік у бойових підрозділах.

Німецьке командування високо оцінило бойові якості та гарт легіонерів. Німецький генерал Олександр Лінсінген, командувач частини східного фронту, час від часу отримував рапорти про відважних польських легіонерів. Але після бою під Костюхнівкою, німецьке командування вже серйозно зацікавилось поляками. Шеф штабу німецьких військ генерал Людендорф так писав у документі висланому 17 липня 1916 року до міністерства закордонних справ: “Надалі свинство у австрійців. Мій погляд знову звертається у бік Польщі. Поляк то добрий солдат. Коли Австрія підводить, ми мусимо постаратись знайти нові сили. Треба створити Велике Князівство Польське з Варшавою та Люблінном, а потім польську армію під німецьким командуванням”. Зацікавлення німецького командування високими бойовими якостями польських легіонерів під Костюхнівкою мало посередній вплив на польську справу. Німці відчували недобір людських резервів і тому хотіли використати мобілізаційний потенціал Королівства Польського на східному фронті, котрий оцінювався не менше як на один мільйон рекрутів.

На початку жовтня 1916 року, Легіонерів несподівано відізнали з фронту і повезли ешелонами в незнане. Різні були здогади, та майже всі погоджувались, що це якась політична акція, а не військова операція. Невдовзі 6 – 8 жовтня 1916 р. полки Легіонів Польських опинились у далеких Барановичах. Саме тут (а також і у Варшаві), через великі втрати Німеччини на Західному фронті Центральні держави вирішили зробити деякі поступки полякам. Імператори Вільгельм II і Франц Йосиф I видали 5 листопада 1916 р. маніфест, у якому проголосили створення на польських землях, що належали Росії, “самостійної держави зі спадковою монархією, конституційним устроєм і армією”. До часу остаточного визначення кордонів Королівства воно підлягало Німеччині та Австрії. В свою чергу Російський уряд 15 листопада 1916 р. оголосив маніфест Центральних держав про утворення Королівства Польського недійсним. У грудні цар пообіцяв полякам автономію у складі імперії з власною законодавчою владою і армією. Англія і Франція підтримали цей крок Росії.

В умовах війни, що тривала, та революційних подій у Росії питання про долю Польщі дедалі більше набувало міжнародного значення. 8 січня 1918р. президент США В. Вільсон у тринадцятому пункті своїх миротворницьких пропозицій (“14 пунктів”) указав на необхідність утворення незалежної польської держави на територіях, заселених польською людністю. У спільній декларації від 2 червня 1918 р. уряди Франції, Англії та Італії підтримали цю заяву.

Важкий тягар неначе впав з плечей легіонерів. Вони нарешті виразно відчули, що перший етап їх тяжкої, бойової праці був виповнений до кінця, що кров бойових товаришів не була пролита марно. Адже тепер вже ніхто не посміє повернути “справи польські”, якщо оголошено цей урядовий акт! З великою радістю легіонери, від рядового солдата аж до вищого офіцера дивились у майбутнє. І хоча їх ще чекало безліч нових випробувань, величезна і незнана праця серед польського суспільства, вони вірили, вони були переконані - Польща повстане, відродиться не тільки в їх серцях та думках, а повстане як реальна, незалежна держава! Тому й не дивно, що у повоєнні роки місця бойових подвигів Легіонів Польських було оточено всенародною шанобою. Організовувались щорічні гучні урочистості на полях битви, було відновлено та реконструйовано військові укріплення, відтворено всі дороги та містки. Згодом почали сипати “Пагорб слави” на Польській горі, поставлено базальтові стовпи-пам’ятники на честь Юзефа Пілсудського та його воїнів. Вся Польща знала, що це тут, на Волинському Поліссі відродилась її незалежність.

Петро ХОМИЧ (Маневичі)

БОЇ ПІД КОСТЮХНІВКОЮ ЛЕГІОНЕРІВ ПІЛСУДСЬКОГО ПІД ЧАС НАСТУПУ РОСІЙСЬКИХ ВІЙСЬК В МЕЖИРІЧЧІ СТИРУ І СТОХОДУ

Планування наступу на правому фланзі Південно-Західного фронту з 4 по 8 липня (21 - 25 червня). У важких умовах йшла енергійна підготовка до наступу в ПЗФ, інша картина спостерігалася на Північному і Західному фронтах. Командувачі Куропаткін та Еверт більше скаржилися на труднощі, ніж готували війська до наступу. Ставка, переконавшись у марності своїх надій на наступ Західного фронту, нарешті вирішила перенести головні зусилля на Південно-Західний фронт вимагаючи зломити опір противника на шляху до Ковеля і енергійним наступом на Брест роз’єднати австрійські та німецькі